

Ján Jiskra z Brandýsa a vdovské majetky Alžbety Luxemburskej v Hornom Uhorsku (banské mestá a ich úloha vo financovaní vojenských aktivít)

PAVOL MALINIÁK

Abstrakt | Abstract

Pôsobenie Jána Jiskru v Uhorsku doterajšie bádanie skúmalo najmä na pozadí politických a vojenských dejín. Výskumy sa iba okrajovo venovali aktivitám Jiskru a jeho strany v oblasti hospodárstva. Kontakty Jiskru so zväzom siedmich banských miest v rokoch 1442–1457 tvoria sondu do širšej problematiky. Približujú konkrétne formy ekonomickej spolupráce – financovanie vojska, hradov a obrany v závislosti od meniaceho sa rozloženia moci. Ústrednú úlohu v nich zohrávala kontrola Jiskru nad banskou a mincovou komorou v Kremnici, ktorá zároveň napomáha lepšie porozumieť jeho kompetenciám.

The work of Jan Jiskra in Hungary have been studied so far mainly against the background of political and military history. Research has only marginally addressed the economic activities of Jiskra and his party. Jiskra's contacts with the League of the Seven Mining Towns between 1442 and 1457 form a probe into the broader issue. They bring to light specific forms of economic cooperation – the financing of armies, castles and defence in relation to the changing distribution of power. A central role played Jiskra's control over the mining and coinage chamber in Kremnica, which also helps to better understand his power.

Kľúčová slova | Keywords

Ján Jiskra; banské mestá; hospodárske vzťahy; financovanie vojenských aktivít

Ján Jiskra; mining towns; economic relations; financing of military activities

Fenomén majetkov uhorských kráľovien v neskorom stredoveku sa v uplynulých desaťročiach opakovane stal predmetom sústredených výskumov. V ich geografickom rámci prirodzene vystupuje do popredia ekonomický význam baníctva reprezentovaný najmä mestskými sídlami. Zväz siedmich banských miest (v mladších prameňoch ako *confoederatio septem civitatum montanarum*), v slovenskej historiografii aj s doplnením stredoslovenské, vystupoval v podobe združenia výsadných sídiel už od záveru 14. storočia. Spočiatku ho tvorili mestá Kremnica, Banská Štiavnica, Nová Baňa, Pukanec, Banská Bystrica a Ľubietová, v polovici 15. storočia k zväzu pristúpila aj Banská Belá. Sformovanie združenia s vedúcou úlohou Kremnice podmienili spoločné hospodárske, administratívne, právne, ale postupne aj obranné záujmy miest. Kráľ Žigmund Luxemburský v rokoch 1424–1427 mestá daroval manželke Barbore Celjskej, čím sa zaradili medzi jej venné majetky, presnejšie vdovské zabezpečenie. Samotná inštitúcia majetkov podliehajúcich kráľovným sa prejavovala aj v starších formách. Pokiaľ v českom prostredí ustálenie prebiehalo dlhodobejšie, v uhorskom prostredí sa javí proces ich konštituovania viac urýchlený.¹ Podľa Žigmundovej donácie tvorili majetky kráľovnej Barbory popri banských mestách aj kráľovské mestá Zvolen, Brezno a Krupina, ako aj okolité hradné panstvá Zvolen, Dobrá Niva, Ľupča a Víglaš. Sídla patrili prevažne do Zvolenskej stolice, pričom kráľ k nim pridružil aj hradné panstvo Šášov, ležiace v priľahlej Tekovskej stolici. V dôsledku donácie začali uvedené majetky tvoriť prepojený a jednotne spravovaný celok.²

Žigmundova a Barborina dcéra, uhorská kráľovná Alžbeta Luxemburská, po ovdovení a následnom zápase o nástupníctvo nadobudla k venným majetkom úzky, hoci len sprostredkovaný vzťah, keďže sa nestali jej rezidenciou. Za týchto okolností narastal význam delegovanej správy majetkov, ktorá v mene kráľovnej vyvíjala činnosť i po jej smrti. Naším zámerom je preto predstaviť účinkovanie Jána Jiskru v pozícii správcu majetkov po Alžbete Luxemburskej († 1442), až po nástup jej syna Ladislava Pohrobka na uhorský trón (1453) s nadväzujúcim krátkym obdobím jeho vlády († 1457). Časové vymedzenie sa tak spája s osobou kráľovnej iba nepriamo, pričom

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-17-0063.

- 1 Aktuálne prierezové pohľady ponúkajú Martin ŠTEFÁNIK, *Vdovské zabezpečenie uhorských kráľovien. K predhistórii, kontextu a dôvodom darovania stredoslovenských banských miest kráľovnej Barbore*, in: Argenti fodina 2020, Banská Štiavnica 2021, s. 85–93; Josef ŽEMLIČKA, *Dlouhá cesta k městům českých královen (východní Čechy jako „věnný“ region)*, in: Věnná města českých královen, Praha 2022, s. 59–94.
- 2 Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Stredoslovenské banské mestá ako venné majetky uhorskej kráľovnej Barbory Celjskej*, in: Ars montana. Umělecký a kulturní transfer v otevřeném prostoru česko-saského Krušnohoří na prahu raného novověku, Praha 2016, s. 369–370; Martina KALABOVÁ, *Venné majetky uhorských kráľovien za Barbory Celjskej a Alžbety Luxemburskej*, Medea. Studia mediaevalia et antiqua 6, 2002, s. 86–87.

vychádza z jej politických zámerov, v ktorých zohrávali samostatnú úlohu banské mestá v rámci niekdajších vdovských majetkov. Skúmanie vzťahov medzi Jiskrom a banskými mestami pochopiteľne nie je novou témou. Historiografia od druhej polovice 19. storočia prináša poznatky dopĺňané, revidované a spresňované generáciami bádateľov. V popredí záujmu však stoja politické a vojenské, prípadne jazykové, etnické a náboženské aspekty účinkovania Jána Jiskru a jeho strany. Bez zveličenia možno konštatovať, že spoluprácu medzi Jiskrom a banskými mestami v hospodárskej oblasti doterajšie výskumy reflektovali skôr okrajovo, na pozadí politického vývoja.

Pravdepodobne prvým autorom, ktorý tému systematickejšie sledoval, bol Johann Kachelmann v treťom zväzku jeho monografie o banských mestách. Na základe dostupných prameňov (najmä mierových dohôd) predstavil niektoré finančné príjmy a výdavky Jána Jiskru.³ Posun v heuristickom zacielení priniesli práce, ktoré v prvej tretine 20. storočia uverejnil so širším zameraním Pál Tóth-Szabó a najmä Michal Matunák, dôkladne skúmajúci kremnický mestský archív. Už v tejto etape bádanie zdôraznilo závislosť Jiskru na zdrojoch z mestského hospodárstva, osobitne z baníctva.⁴ K detailnejšiemu oboznámeniu s pramennou základňou prispela štúdia Anny Buzinkayovej venovaná diplomatickému rozboru písomností vydaných Jánom Jiskrom. Upriamila pozornosť i na pramene hospodárskej povahy, napr. kvitancie, obligácie a privilégia.⁵ Zo súčasnosti je možné vyzdvihnúť štúdie Michala Faista a Daniela Haasa Kianičku, ktorí doplnili zistenia o rozsahu finančného hospodárenia (pohľadávky, mincovníctvo, správa komory) Jána Jiskru aj na základe materiálov z viedenského mestského archívu.⁶ Dlhodobou sa prejavujúcim problémom je rozptyl pramenného materiálu. Vďaka digitalizácii v databáze Hungaricana je dnes prístup k prameňom koncentrovanejší, rýchlejší a prehľadnejší. Heuristická základňa sa prepojením archívnych fondov výrazne rozšírila, i keď vyžaduje nevyhnutné overovanie

3 Johann KACHELMANN, *Geschichte der ungarischen Bergstädte und ihrer Umgebung III*, Schemnitz 1867, s. 39–68.

4 Pál TÓTH-SZABÓ, *A cseh-huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon*, Budapest 1917, s. 169–302; Michal MATUNÁK, *Z dejín slobodného a hlavného banského mesta Kremnice*, Kremnica 1928, s. 342–358.

5 Anna BUZINKAYOVÁ, *Písomnosti a kancelária Jána Jiskru z Brandýsa*, Slovenská archivistika 17, 1982, s. 73–74.

6 Michal FAIST, *Jan Jiskra z Brandýsa: zachránce uherského trůnu*, Historica Olomucensia 46, 2014, s. 31–35; idem, *Jan Jiskra z Brandýsa na vrcholu moci 1445–1451*, Historica Olomucensia 48, 2015, s. 54–66; Daniel HAAS KIANIČKA, *Grófi banskej a mincovej komory v Kremnici a komorský gróf Konrád Rolner (1440–1446)*, Historický časopis 69, 2021, s. 426–436.

a korekcie.⁷ Informácie o hospodárskych vzťahoch Jána Jiskru a banských miest napriek tomu zostávajú v mnohých ohľadoch medzerovité. Možno napr. predpokladať, že s jeho účinkovaním v Uhorsku vzhľadom na rozsiahle finančné záväzky bolo spojené vedenie účtov v jeho kancelárii. Tento materiál sa však nezachoval. Okrem účtovníkov Jiskra mohol poverovať evidenciou finančnej agendy aj mestských notárov.⁸ S prihliadnutím na stav historiografie a poznania prameňov nie je cieľom predkladaného príspevku vyčíslenie finančných príjmov a výdavkov Jána Jiskru. Namiesto kvantifikácie uprednostníme komplexnejší pohľad na formy a mechanizmy hospodárskych vzťahov, ktorými mestá podporovali Jiskru a jeho spojencov. Pokúsime sa zároveň o presnejšiu identifikáciu zdrojov príjmov. Nebudeme pritom venovať pozornosť razbe mincí, ktorej sa podrobnejšie venujú samostatné výskumy.

Kráľovná vdova Alžbeta oficiálne vymenovala Jána Jiskru z Brandýsa v januári 1442 za kapitána v Kremnici, v ostatných banských mestách a v celej Zvolenskej stolici („in die gancz unser graffschafft im Sol... haubtman“). Región však v tom čase kontroloval Haško (*Haschke*) zo Schellendorfu, šľachtic pôvodom zo Sliezska. Kráľovná ho predtým vymenovala do úradu kremnického aj zvolenského kapitána. Haško čoskoro začal konať svojvoľne, neplnil Alžbetine príkazy a odmietal vydať jej úradníkom Zvolenský zámok. Po rokovaníach s členmi rodu Schellendorfovcov napokon došlo k dohode s Jiskrom.⁹ Pozície v regióne postupne preberal Ján Oškart (*Uškert*) z Ležek, ktorý sa uplatnil ako Jiskrov veliteľ najprv v Košiciach a Bardejove. V septembri 1442 bol už Oškart kapitánom v Banskej Štiavnici.¹⁰ Práve v tom čase začal Ján Jiskra vstupovať do aktívnych hospodárskych kontaktov s banskými mestami, resp. ich obyvateľmi. Podľa dlžobného úpisu vydaného 13. októbra 1442 v Košiciach Ján Jiskra potvrdil, že kremnický richtár Pavol Modrer mu poskytol sumu 6900 uhorských florénov na vypla-

7 Pre porovnanie, A. Buzinkayová evidovala 105 písomností vydaných Jánom Jiskrom. A. BUZINKAYOVÁ, *Písomnosti a kancelária*, s. 84–89. Hungaricana eviduje 174 písomností s výskytom (nie vydavateľom) mena Giskra a 24 s menom Gyskra. Digitalizáty v Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Budapest (ďalej MNL OL), fond stredovekých listín Diplomatiikai levéltár (ďalej DL), zbierka fotokópií Diplomatiikai fényképgyűjtemény (ďalej DF), <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/>.

8 Ibidem, s. 81. V závere sledovaného obdobia, v roku 1457, poveril Jiskra vyhotovením daňového registra v Novohradskej stolici bardejovského notára Leonarda z Uničova. Register v plnom znení uverejnil István KÁDAS, *Nógrád megye adójegyzéke 1457-ből*, in: Pénez, posztó, piac. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról, Budapest 2016, s. 31–82.

9 Arthur ODESCALCHI, *Königinnen-Briefe aus dem Archiv einer oberungarischen Bergstadt*, Jahrbuch der k. k. heraldischen Gesellschaft Adler 19, 1909, č. 14, 16, s. 10–11; P. TÓTH-SZABÓ, *A cseh-huszita*, č. 28, s. 378; Tamás PÁLOSFALVI, *Jan Jiskra és a felvidéki városok*, in: Armáda, mesto, spoločnosť od 15. storočia do roku 1918 (Vojenské, politické, hospodárske aspekty a súvislosti), Bratislava 2002, s. 34; M. KALABOVÁ, *Venné majetky uhorských kráľovien*, s. 100–102.

10 *Kassa város régi számadáskönyvei 1431–1533*, ed. L. Kemény, Kassa 1892, s. 22; MNL OL DF 213 068; P. TÓTH-SZABÓ, *A cseh-huszita*, č. 28, s. 378 (MNL OL DF 249 997).

tenie žoldnierov. Aby Modrer a jeho dedičia neutrpeli škodu, na radu richtárov a prísažných miest Košíc, Levoče, Kremnice, Bardejova a Banskej Bystrice zálohoval Jiskra Modrerovi hrad a panstvo Veľká Ida (pri Košiciach). Ak by na Veľkú Idu zaútočili protivníci, Jiskra a Košice boli povinní Modrerovi poskytnúť pomoc. Modrer zároveň nemohol dať hrad nikomu bez Jiskrovho vedomia a súhlasu. Veľká Ida odvtedy zostala v rukách Pavla Modrera, ktorý na hrade sídlil ako kapitán.¹¹

Po smrti kráľovnej Alžbety v závere roku 1442 navonok skončili dôvody pôsobenia Jiskru v Uhorsku. Už v januári 1443 však oznámil v liste, ktorý z Kremnice adresoval mestu Viedeň, že naďalej bude brániť záujmy mŕtvej kráľovnej. Ide o prvý známy pobyt Jána Jiskru v Kremnici a vlastne aj v oblasti banských miest. Kremnica, spolu s ostatnými banskými mestami, vtedy rovnako deklarovala vernosť kráľovnej a jej synovi.¹² Jiskra vymenoval na čelo miestnej vojenskej posádky svojho verného veliteľa – kremnického kapitána Jána Oškarta. Kvôli nasledujúcim rozbrojom 10. augusta 1443 uzavrel Oškart, na ktorého strane stáli mestá a hrady Kremnica, Banská Štiavnica, Banská Bystrica, Nová Baňa, Pukanec, Ľubietová, Ľupča, Zvolen, Víglaš, Revište, Šášov, Sivý Kameň a Nový hrad mierovú dohodu s Noffriovcami, majiteľmi hradu Bojnice.¹³ Okolnosti financovania a organizovania obrany podrobnejšie približuje dlžobný úpis vydaný Jánom Jiskrom v Kremnici 9. marca 1444. Potvrdil ním, že od Pavla Modrera prijal 22 fúr vína a 1900 uhorských florénov na vyplatenie jazdeckého vojska („*zu bezzalunge der ritterschafft*“). Dlh sa Jiskra zaviazal splatiť na najbližší deň sv. Bartolomeja (24. augusta). Potvrdenie okrem Jiskru overili svojimi pečatami aj Fridrich purkrabí z Donína a kremnický kapitán Ján Oškart z Ležek.¹⁴ Úlohu ani funkciu Fridricha dokument nekonkretizuje. Je však známe, že v Uhorsku pôsobil ešte za života kráľovnej Alžbety ako jej vyslanec. Podrobnejšie sme informovaní o jeho účinkovaní na poste radcu v službách vojvodu Viliama Saského (švagor Ladislava Pohrobka) od roku 1446. Bádanie charakterizuje Fridricha z Donína ako „žoldnierskeho podnikateľa“, ktorý pre vojvodu verboval v Čechách početné vojsko.¹⁵ Vzhľadom na obsah dlžobného úpisu nie je vylúčené, že podobnú úlohu plnil purkrabí Fridrich aj pre Jána Jiskru.

11 MNL OL DL 13 690; Drahoslav MAGDOŠKO, *Veľká Ida*, in: Stredoveké hrady na Slovensku. Život, kultúra, spoločnosť, Bratislava 2017, s. 416.

12 A. BUZINKAYOVÁ, *Písomnosti a kancelária*, s. 84; M. FAIST, *Jan Jiskra z Brandýsa: zachránce*, s. 28–29; Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Pod vládou ženy. Rytier bez krále I*, Budmerice 2021, s. 323.

13 MNL OL DF 249 999; M. MATUNÁK, *Z dejín slobodného*, s. 345–346; *Archivum familiae Majtényi. Stredoveké dejiny rodiny Majténiovcov a listiny z jej archívu*, ed. M. Marek, Kraków – Trnava 2013, s. 31–32, pozn. 130.

14 MNL OL DL 13 764; M. FAIST, *Jan Jiskra z Brandýsa: zachránce*, s. 31. Na jeseň sa Fridrich z Donína zdržiaval spolu s Jiskrom v Košiciach. *Kassa város régi számadáskönyvei*, s. 26.

15 D. DVOŘÁKOVÁ, *Pod vládou ženy*, s. 291–292; Uwe TRESP, *Söldner aus Böhmen. Im Dienst deutscher Fürsten. Kriegsgeschäft und Heeresorganisation im 15. Jahrhundert*, Paderborn – München – Wien – Zürich 2004, s. 208–209, 234–235, 288, 420, 457.

Legitimitu Jiskrovho ďalšieho účinkovania v Uhorsku podporila dohoda, ktorú uzavrel s Fridrichom III. Habsburským, strýkom a poručníkom maloletého Ladislava Pohrobka. Fridrich III. vymenoval 28. apríla 1444 Jána Jiskru za hlavného kapitána kráľa Ladislava v Uhorsku („*domini Ladislai regis capitaneus generalis*“). Funkcia mu umožňovala poberať príjmy z hradov, miest, úradov a majetkov, ktoré mu zverila do správy a úžitku Alžbeta.¹⁶ Krátko nato písal Jiskra zo Zvolena mestu Šopron, že bol rímskym kráľom ustanovený do funkcie hlavného kapitána a má preto spravovať tridsiatky, komory, hrady a pevnosti. Dodal, že znovu má v rukách Zvolen a iné hrady v mene kráľa Ladislava.¹⁷ Základné porovnanie so súbežne poskytovanými ďalšími pôžičkami naznačuje, že Ján Jiskra získaval v tom čase najvyššie finančné zdroje od mesta Košice.¹⁸ Protipól predstavovali nižšie sumy, ktoré Jiskra dlhoval svojim služobníkom. Príkladom s väzbou k skúmanému regiónu (dokument sa zachoval v archíve mesta Kremnice) je dlžobný úpis vydaný Jánom Jiskrom vo Zvolene 2. decembra 1445. Panošovi Jánovi Makovcovi potvrdil za službu a utrpené škody vyplatenie 200 florénov v zlate a striebre, ako aj tri kone. Jiskra sa zaviazal dlh uhradiť na najbližší sviatok sv. Ducha (5. júna 1446). Ak by dovtedy zomrel, dlh mali splatiť poverení ručiteľia – spoluvydavatelia obligácie. Boli nimi Ditrich z Frumštejna, Herman zo Zvířetic a Ján z Měnína, v tom čase kapitán v Novej Bani.¹⁹ Zodpovednosť za úhradu dlhov okrem Jiskru preberali vojenský velitelia pohybujúci sa v jeho blízkosti, alebo pôsobiaci v regióne. Záväzky tohto druhu mohli zároveň tvoriť omnoho početnejšiu skupinu, ako sa javí podľa súčasného stavu zachovania.

Po tom, ako uhorský snem zvolil Jána Huňadyho za gubernátora v čase nepľnoletosti kráľa Ladislava Pohrobka, uzavreli zástupcovia prelátov, barónov a ostatných šľachticov v roku 1446 s Jánom Jiskrom dohodu. Počas nasledujúcich troch rokov mu mala podliehať Kremnica s baňami, komorou a mincovňou. Okrem ostatných banských miest, ktoré dohoda výslovne nemenuje, mal Jiskra naďalej spravovať aj Košice, Levoču, Prešov a Bardejov s ďalšími príjmami a daňami. Mal z nich pritom vyplácať svojich

16 *Regesta chronologico-diplomatica Friderici IV. Romanorum regis (imperatoris III.). Erste Abtheilung. Vom Jahre 1440 bis März 1452*, ed. J. Chmel, Wien 1838, č. 1627, s. 165; A. BUZINKAYOVÁ, *Písomnosti a kancelária*, s. 77; David PAPAJÍK, *Ladislav Pohrobek (1440–1457). Uhorský a český kráľ*, České Budějovice 2016, s. 84.

17 List je bez presného datovania, v edícii zaradený do rokov 1443–1446. *Sopron szabad királyi város története II/6*, ed. J. Házi, Sopron 1943, č. 135, s. 150–151.

18 Dlžobný úpis vydaný Jiskrom 7. februára 1444 uvádza celkovo 16 388 florénov prijatých od Košíc na zbrane, strelivo, kone a žold. Podľa mestských účtov pôžičky Jiskrovi v rokoch 1440–1445 dosahovali takmer 27 000 florénov. MNL OL DF 270 272; M. FAIST, *Jan Jiskra z Brandýsa: zachránce*, s. 31, 35; Martyn RADY, *Jiskra, Hussitism and Slovakia*, in: *Confession and Nation in the Era of Reformations. Central Europe in Comparative Perspective*, Prague 2011, s. 66–67.

19 *Středověké listy ze Slovenska*, ed. V. Chaloupecký, Bratislava – Praha 1937, č. 21, s. 23–24; MNL OL DF 250 168, DL 59 301, 89 964.

žoldnierov a služobníkov.²⁰ Na personálnej úrovni v otázkach financovania naďalej pretrvávala spolupráca Jiskru s Modrerom. Podľa dlžobného úpisu vydaného 2. marca 1447 Ján Jiskra potvrdil, že kapitán vo Veľkej Ide Pavol Modrer mu požičal 3631 zlatých florénov, ktoré potreboval pre žoldnierov a na osobitnú vojenskú výpravu („*pro expeditione speciali*“). Modrer pôžičku poskytol pod podmienkou, keď mu kráľ Ladislav Pohrobok udelí do zálohu Veľkú Idu s príslušenstvami. Hrad mal navrátiť Jiskrovi až po splatení celého dlhu.²¹ Zmienka o výprave môže naznačovať prípravy na konflikt, ktorý sa vzápätí prejavil priamo v regióne bankských miest. Liptovský šľachtic Pankrác zo Svätého Mikuláša najprv prenikol od dediny Sklené ku Kremnici a vypálil predmestie. Pankráčov spojenec Peter Komorovský následne zhromaždil 800 mužov a ohrozoval Banskú Bystricu. Jiskra však zoskupil sily, tiahol proti nim, zabil im 40 koní a donútil ich vrátiť sa do Ružomberka. V pozadí útokov stál gubernátor Huňady, ktorý vzápätí kontroloval región. Obsadil Zvolenský zámok a okolité hrady. Donútil tým Jiskru k rokovaniam.²² Výsledkom bola dohoda o mieri vydaná 21. júla 1447 v Rimavskej Sobote. Jiskra mohol počas troch rokov poberať príjmy z Kremnickej komory, ako aj z Košickej komory s výberom tridsiatku. Potom ich mal odovzdať gubernátorovi. Sedmohradskému vojvodovi Imrichovi z Plešivca a Pavlovi Modrerovi mal Ján Jiskra odovzdať určené hrady a pevnosti. Okrem toho mal zbúrať pevnosť v Novej Bani (*fortalicium* chrániace prístup ku Kremnici). Po splnení podmienok mali Imrich z Plešivca a Pavol Modrer vyplatiť Jiskrovi 16 000 zlatých florénov, ktoré získali od uhorských stavov.²³ Niekdajší kremnický richtár Pavol, syn richtára Erharda Modrera, plnil kľúčovú úlohu sprostredkovateľa, pričom práve v tom období bol nobilitovaný. Zaradenie medzi uhorskú šľachtu zvýraznili manželské zväzky Modrerovho potomstva s poprednými rodmi zo širšieho okolia Veľkej Idy a Košíc – so šľachticmi z Rozhanoviec, Kamenice a Perína.²⁴

Pomery sa čoskoro konsolidovali v Jiskrov prospech. Okrem bankských miest opäť

20 P. TÓTH-SZABÓ, *A cseh-huszita*, č. 33, s. 386–387; M. MATUNÁK, *Z dejín slobodného*, s. 346–347.

21 MNL OL DL 14 058, 14 059.

22 MNL OL DF 213 165, 213 167. Priebeh a rozsah bojov neinterpretuje bádanie jednotne: Jozef ŠPIRKO, *Husiti, jskrovci a bratříci v dejinách Spiša* (1431–1462), *Spišská Kapitula* 1937, s. 60–61; Grzegorz ŻABIŃSKI, *Działalność braci Piotra i Mikołaja Komorowskich na Górnych Węgrzech w latach 1440–1457 (W świetle badań w archiwum Bardiowskim)*, *Studia Historyczne* 43, 2000, s. 8; M. FAIST, *Jan Jiskra z Brandýsa na vrcholu*, s. 57; Pavol MALINIÁK, *Jošt z Küssowa a Peter Koler. Vzostupy a pády dvoch kastelánov na kráľovských venných majetkoch*, in: *Stredoveké hrady na Slovensku. Život, kultúra, spoločnosť*, Bratislava 2017, s. 206.

23 *Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo IX*, ed. E. Kammerer, Budapest 1899, č. 129, s. 169–171; M. MATUNÁK, *Z dejín slobodného*, s. 348–349.

24 Vladimír RÁBIK, *Erhard Modrer z Trnavy a Kremnice – počiatky rodu. Modelová analýza premeny meštianskych elit v stredovekom Uhorskom kráľovstve*, *Mesto a dejiny* 7, 2018, s. 89; Pál ENGEL, *Magyar középkori adattár. Középkori magyar genealógia*, Budapest 2001, CD-ROM, heslo Modrář; Daniel HAAS KIANIČKA, *Kremnica – mesto klenotov. I. zväzok. Od počiatkov do polovice 17. storočia*, Budmerice 2014, s. 170.

získal pod kontrolu aj hrady v regióne. Naďalej potvrdzoval vo funkcii resp. osobne menoval kremnických komorských grófov – takúto právomoc uplatňoval od smrti kráľovnej Alžbety. V roku 1448, prípadne aj skôr, zastával úrad komorského grófa Peter Koler, Jiskrov kapitán na hrade Šášov.²⁵ Séria jednaní o mieri a uzatváraných dohôd pokračovala v nasledujúcom roku. Jiskra najprv 4. mája 1449 uzavrel v Kremnici s vymenovanými spojencami – s banskými mestami („*se wssemi miesti hornyemy*“), ostatnými kráľovskými mestami a hradmi mier s protivníkom a rivalom Pankrácom zo Svätého Mikuláša.²⁶ Naopak, Ján Huňady podnikol v júli nové ťaženie proti Jiskrovým pozíciám. Uhorské vojsko s počtom 1500 jazdcov prešlo od Moldavy k hradu Víglaš a dostalo sa ku Kremnici. Podľa dobre informovaného kronikára Jána Długosza gubernátor dúfal, že tamojší mešťania mu pomôžu tajne ovládnuť Kremnicu. Jiskra to však tušil, prišiel tam so svojim vojskom, sklamal Huňadyho očakávania a ľud s mešťanmi mu zachoval vernosť. Keď to gubernátor spozoroval, podpálil všetky dediny okolo Kremnice a dôkladné drevené stavby, ktoré odčerpávali vodu zo zlatých baní. Długosz iba dodal, že boli budované dlhý čas a s veľkými výdavkami.²⁷ V následných mierových rokovaníach sa angažovali poľská kráľovná Žofia a krakovský biskup Zbigniev Oleśnicki. Do Uhorska vyslali kráľovninho dvormajstra Jána Zagórzeňského a krakovského kanonika, vyššie spomínaného Jána Długosza. Pri Kremnici rokovali od konca novembra s Jiskrom aj Huňadym.²⁸ Výsledkom bola nová dohoda, vydaná v Kremnici 10. decembra 1449. Zvýšený dôraz na zaznamenanie regionálnych pomerov vysvetľuje zmienky o dovtedy neuvádzaných lokalitách Opatovce (dnes súčasť Žiaru nad Hronom) a Hliník medzi opornými bodmi na strane Jiskru.²⁹ Mier potvrdili obidve strany ďalšími dohodami v roku 1450. Podľa nich Jiskra mohol naďalej kontrolovať majetky

25 MNL OL DF 271 356; D. HAAS KIANIČKA, *Grófi banskej a mincovej komory*, s. 434; P. MALINIÁK, *Jošt z Küssowa a Peter Koler*, s. 206; Wolfgang von STROMER, *Die ausländischen Kammergrafen der Stephanskronen – unter der Königen aus den Häusern Anjou, Luxemburg und Habsburg – Exponenten des Grosskapitals*, Hamburger Beiträge zur Numismatik 27–29, 1973–1975, s. 97, tab. a) v prílohe.

26 *Pod osmanskou hrozbou. Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI*, eds. J. Lukačka et al., Bratislava 2004, č. 10, s. 37. Ďalšie doklady na označenie mesta hornie (kalk z *civitates montanae* a Bergstädte) uvádza edícia *Středověké listy ze Slovenska*, č. 57, s. 54; č. 62, s. 60.

27 *Joannis Dlugossii Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae. Lib. XII. 1445–1461*, eds. K. Baczkowski et al., Cracoviae 2003, s. 81; M. MATUNÁK, *Z dejín slobodného*, s. 351–352. Správu sme nepresne spájali s rokom 1451. P. MALINIÁK, *Jošt z Küssowa a Peter Koler*, s. 207.

28 *Joannis Dlugossii Annales seu Cronicae XII*, s. 82.

29 „...castra, fortalicia, civitates, opida, villas et signanter Trencz, Bistricze, Swdecz, Sclabyna, Arawa, Lykowa, Rosenberg, Nouum castrum, Donjcz, Podolinicz, Schafflar, Mussyna, Plaucze, civitates Cassa, Lewtscha, Eppries, Barthfa, Kesmark, Crempnicz cum omnibus et singulis civitatibus montanarum, videlicet Schebnicza, Nouum Solium, Wybanja alias Regis Montis, Pukancz, Lybetha, Antiquum Solium, Wygles, Saskw, Rewischcze, Oppotycze, Hlynik, Corpona, castra Scepusiensis, Saros, Gilnicz, Richna, Brzezewjczye, Smolnik“ (MNL OL DF 213 181).

spravované v mene kráľa Ladislava, vrátane banských miest.³⁰

Z nasledujúceho krátkeho časového úseku pochádzajú detailnejšie poznatky o vzťahoch Jána Jiskru voči jemu podriadenej banskej správe. Kremnický komorský gróf Peter Jung vydal 24. januára 1451 dlžobný úpis, ktorým sa zaviazal Jánovi Talafúsovi z Ostrova, Jankovskému z Vlašimi (krstné meno chýba), Petrovi z Radkova a Václavovi Slubskému z Varnsdorfu splatiť „riadny a čestný dlh kvôli pánovi Jiskrovi“ („*recht und redlichen schuldig pin von vegen hern Giskra*“) vo výške 346 zlatých florénov. Jung mal dlh splatiť veriteľom na najbližší sviatok sv. Ducha (13. júna). Ak to bude môcť urobiť a zotrvať v komorskogrófskom úrade, zaplatí dlh priamo Jiskrovi. Ak dlh v určenom termíne Peter Jung nebude môcť vyrovnať a zotrvať naďalej v komorskogrófskom úrade, potom jeho veritelia neuhradením platby utrpia právoplatnú škodu. Jung sa ju nakoniec zaviazal vyrovnať.³¹ Jiskra vymáhaním dlhu poveril štyroch svojich vojenských veliteľov. Všetci v tom období opakovane vystupovali ako ručitelia za dlhy a pokuty Jána Jiskru a spoluvydavateľa mierových dohôd, v niektorých prípadoch opäť v Kremnici.³² Talafús, spríbuznený s Jiskrom, bol kapitánom v Richnave (na Spiši). Jeho úloha pri vymáhaní pohľadávky ukazuje, že Jiskra ho v tom čase ešte považoval za spojenca. Ďalším lojálnym veliteľom a veriteľom bol Peter z Radkova, kapitán v Brezovici (v Šariši).³³ Na druhej strane, o Jankovskom a Slubskom doposiaľ nie sú známe údaje o ich pôsobnosti. Nemožno vylúčiť, že velili posádkam v regióne banských miest. Napokon je potrebné upozorniť na podmienovací spôsob použitý v súvislosti s komorskogrófskym úradom. Keďže komorskí grófi bývali do funkcie menovaní spravidla vo februári,³⁴ z kontextu je zrejmé, že Peter Jung mohol vydaním obligácie uzatvárať svoje účinkovanie z predošlého roku.

So záväzkom Petra Junga priamo súvisí ďalší dokument vydaný krátko po dátume

30 MNL OL DL 73 005; *Hunyadiak kora Magyarországon X*, ed. J. Teleki, Pest 1853, č. 119, s. 256–258; P. TÓTH-SZABÓ, *A cseh-huszita*, s. 245; J. ŠPIRKO, *Husiti, jskrovci a bratřici*, s. 66–67; M. FAIST, *Jan Jiskra z Brandýsa na vrcholu*, s. 60.

31 MNL OL DL 63 156. Maďarský regist *Justh család levéltára 1274–1525*, ed. I. Borsa, Budapest 1991, č. 151, s. 61.

32 V rokoch 1449–1451 Talafús. V rokoch 1449–1450 Jankovský. V roku 1449 Radkovec. V roku 1452 Slubský. *Pramene k dejinám Slovenska VI*, č. 10, s. 38; MNL OL DF 213 181, DL 14 405; *Hunyadiak kora X*, č. 119, s. 257; Gusztáv WENZEL, *Okmányi kalászat*, Magyar Történelmi Tár 1, 1855, č. 28, s. 208; József SZITNYAI, *A körmöczbányai békekötés 1452-ben*, Történelmi Tár 7, 1884, č. 2, s. 611. V prípade Petra von Rakowecz je zrejmé stotožnenie s Petrom z Radkova, zvaným Radkovec. M. MATUNÁK, *Z dejin slobodného*, s. 351; P. TÓTH-SZABÓ, *A cseh-huszita*, č. 77, s. 429.

33 M. FAIST, *Jan Jiskra z Brandýsa na vrcholu*, s. 56–57, 62; Jiří JUROK, *Vyzařování moravského husitství do Slezska, Slovenska a Rakouska*, in: Husiti a bratřici na Slovensku, Červený Kláštor – Kežmarok – Stará Ľubovňa 2016, s. 52–54; Martin ŠTEFÁNIK, *Richnava*, in: Stredoveké hrady na Slovensku. Život, kultúra, spoločnosť, Bratislava 2017, s. 372–373; Pavol HUDÁČEK, *Brezovica*, in: Stredoveké hrady na Slovensku. Život, kultúra, spoločnosť, Bratislava 2017, s. 266–267.

34 D. HAAS KIANIČKA, *Grófi banskej a mincovej komory*, s. 428.

splatnosti dlhu. Ide o vzácne zachovanú nájomnú zmluvu, publikovanú v plnom znení v menej využívannej edícii Mihálya Horvátha (pod pseudonymom Hatvani). Listinou vydanou 18. júna 1451 prenajal Ján Jiskra príjmy z celej banskej dane a banských mlynov a hút z obvodu Kremnickej komory v Kremnici, Banskej Štiavnici, Banskej Bystrici, Novej Bani, Pukanci, Ľubietovej a Banskej Belej kremnickému richtárovi Petrovi Fluhlovi a svojmu komorskému grófovi Petrovi Jungovi na jeden rok od nadchádzajúceho sviatku sv. Šimona a Júdu (28. októbra) až po rovnaký sviatok v nasledujúcom roku za sumu 3450 zlatých florénov. Z uvedenej sumy mali Fluhl s Jungom vyplatiť Jiskrovi v hotovosti 600 zlatých florénov. V rámci zostávajúcej položky 2850 zlatých florénov sa zaviazal Peter Jung splatiť svoj predchádzajúci dlh, ktorý mal Jiskrovi uhradiť podľa inej listiny (išlo zrejme o vyššie spomínaný dlžobný úpis). Banskú daň – urburu (*die Vrbar*) mal preto určiť, vybrať a nakladať s ňou čo najlepšie. Ak by Boh dopustil, že nepriatelia poškodia alebo podpália banské diela a nájomcovia utrpia škodu, Fluhl s Jungom mali zaplatiť Jiskrovi podľa rozhodnutia mestskej rady Kremnice. Pre väčšiu istotu, s Božou pomocou, ak by Jiskra medzičasom zomrel, alebo sa nemohol dostaviť v určený deň, podľa svojej dobrej viery a vôle mal dlžník Peter Fluhl vyplatiť vyššie spomínanú sumu 600 zlatých florénov Jiskrovmu kastelánovi na Zvolenskom zámku Pavlíkovi *von Karlaw* (predikát sa nepodarilo identifikovať). Jiskra ďalej určil, že Fluhl a Jung majú mať všetky banské dane, vyberať ich a chrániť podľa dovtedajšieho zvyku. S výberom banskej dane mali nakladať podľa Jiskrových pokynov a nekonať inak. Nakoniec, ak by Ján Jiskra počas prenájmu zomrel, všetci súčasní i budúci veliteľia, ktorých ustanoví, mali ochraňovať a poberať nájom od Petra Fluhla a Petra Junga, ako je uvedené vyššie.³⁵ Z celkovej sumy sú pozoruhodné jednotlivé položky. Pôvodný dlh Junga v hodnote 346 zlatých florénov tvoril podľa všetkého desatinu z ešte nesplatennej hodnoty nájmu (za predpokladu, že v predchádzajúcom roku bola výška nájmu 3460 florénov). Samostatne uvádzaná – vyčlenená suma 600 florénov, ktoré mal v prípade Jiskrovej neprítomnosti prevziať zvolenský kastelán, pripomína spoločne platenú daň banských miest. Na jej vyberanie upozornil Martin Štefánik. Spojil ju s platbou 600 zlatých florénov, ktoré v roku 1456 prevzal Peter Koler, kapitán hradov Šášov a Revište. V kvitancii vydanéj pre zástupcov mesta Kremnica vtedy Koler uviedol,

35 *Magyar történelmi okmánytár, a Brüsseli Országos Levéltárból és a Burgundi Könyvtárból I. 1441–1538*, ed. M. Hatvani, Pest 1857, č. 3, s. 3–5 (MNL OL DF 276 218). K obsahu zmluvy stručne D. HAAS KIANIČKA, *Grófi banskej a mincovej komory*, s. 433. Staršie bádanie zmluvu označovalo jednoducho ako prenájom banského desiatku, prenájom komorského desiatku, alebo daň za komorské desiatky. Franz Xaver KRONES, *Die böhmischen Söldner im östlichen Oberungarn während der ersten Periode ihrer geschichtlichen Bedeutung (1440–1458)*, Programm des kaiserl. königl. Gymnasiums in Graz, 1862, s. 7; P. TÓTH-SZABÓ, *A cseh-huszita*, s. 234; Mikuláš MIŠÍK, *Husiti na Slovensku*, Banská Bystrica 1928, s. 135.

že ide o spoločnú platbu (*summa taxarum*) Kremnice a ostatných banských miest.³⁶ Doklady z rokov 1451 a 1456 môžu naznačovať, že spoločne platená daň v tom čase mohla tvoriť ustálenú a využívanú formu poberania finančných príjmov.

Časovo blízku obdobu k nájomnej zmluve na Kremnickú komoru tvorí ďalší dokument, vydaný 13. mája 1451. Ján Jiskra prenajal na jeden rok za 5000 zlatých florénov svojmu kapitánovi vo Veľkej Ide Pavlovi Modrerovi a bývalému košickému richtárovi Augustínovi Grenitzerovi právo na razbu mincí v Košickej komore. Jiskra súčasne obidvoch vymenoval za správcov (grófov) Košickej komory.³⁷ Naopak, nájomná zmluva na Kremnickú komoru o razbe vôbec nepojednáva. Komorský gróf pritom býval zodpovedný aj za činnosť mincovne a razbu mincí, čo však mohli určovať osobitné ustanovenia. Celkové príjmy plynúce z Kremnickej komory do kráľovskej pokladne boli aj z uvedeného dôvodu niekoľkonásobne vyššie.³⁸

Na jeseň v roku 1451 porazil Ján Jiskra Jána Huňadyho v bitke pri Lučenci, historio-
grafiou podrobne zdokumentovanej. Odpoveďou bol Huňadyho rýchly postup proti Jiskrovým pozíciám. Gubernátor začal obliehať Zvolenský zámok, pričom na jeho stranu prešiel Jošt z Kússova, kapitán na hrade Víglaš. Huňady pokračoval v ofenzíve a prenikol až ku Kremnici, ktorú tiež obliehal. Výsledkom jednaní bola mierová dohoda uzavretá 24. augusta 1452. Jiskrovi priniesla stratu mocenského a hospodárskeho zázemia v dovtedy nerealizovanom rozsahu. Za vyplatené odškodné sa zaviazal zbúrať viaceré *castella*, okrem iných aj blízky Svätý Kríž (dnes Žiar nad Hronom) a už spomínaný Hliník. Zostal mu príjem z tridsiatkov (v Košiciach, Kežmarku a pod.), ale prišiel o banské mestá, nekontroloval komorské majetky a nemohol menovať a potvrdzovať vo funkcii komorských grófov. Odklonil sa od neho aj Pavol Modrer, ktorý prešiel do služieb Jána Huňadyho. Ak by mal Jiskra s Modrerom spor, mali ich rozsúdiť uhorskí

36 Martin ŠTEFÁNIK, *Daňové povinnosti banského a mincového mesta Kremnica v stredoveku*, Historický časopis 61, 2013, s. 649; MNL OL DF 249 798.

37 *Hunyadiak kora X*, č. 143, s. 297–301. Slovenský preklad *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI*, č. 14, s. 47–49.

38 V roku 1453 mal tvoriť príjem Ladislava Pohrobka z Kremnickej komory (z urbury, zámeny kovov, razby mincí) 12 000 florénov. Údaj sa zdá byť spoľahlivý, pričom išlo o najvyšší príjem kráľa zo všetkých mincových komôr. Oszkár PAULINYI, *Magyarország aranytermelése a XV. század végén és a XVI. század derekán*, A Gróf Klebelsberg Kunó Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve VI, 1936, s. 80–81; János M. BAK, *Monarchie im Wellental: Materielle Grundlagen des ungarischen Königtums im fünfzehnten Jahrhundert*, in: *Das spätmittelalterliche Königtum im europäischen Vergleich*, Sigmaringen 1987, s. 381; Márton GYÖNGYÖSSY, *Coinage and Financial Administration in Late Medieval Hungary (1387–1526)*, in: *The Economy of Medieval Hungary*, Leiden – Boston 2018, s. 302–304; D. HAAS KIANIČKA, *Kremnica – mesto klenotov*, s. 210–211.

preláti a baróni.³⁹ Zdá sa, že v nasledujúcich mesiacoch sa Ján Jiskra v regióne bankských miest ani nezdržoval.⁴⁰

Napriek okolnostiam, kontinuitu v správe okolitých hradov, na čele ktorých naďalej stáli Jiskrovi ľudia, odráža ďalší dlžobný úpis. Podľa obligácie vydané v Kremnici 6. decembra 1452 sa Peter Jung, označený len ako kremnický mešťan a dlžník, a spolu s ním aj jeho ručiteľ *Paulick von Korlow* zaviazali, že oni alebo ich dedičia do najbližšieho sviatku sv. Juraja (24. apríla 1453) splatia rytierovi Joštovi z Küssowa, kapitánovi na Víglaši, dlh 30 mariek rýdzeho striebra. Ak by tak neurobili, Jošt utrpí škodu a môže ich haniť zlými slovami dovtedy, kým mu dlh vyrovnajú a splatia. Pre lepšiu istotu Pavlík odovzdal Joštovi do zálohu svoj tretinový podiel z banskej dane („*meyn dritteyl, daz ich habe an der vrbar*“) v Banskej Štiavnici, Banskej Belej, Novej Bani a Pukanci. Peter Jung zálohoval Joštovi príjem zo svojich bankských mlynov. Ak by v uvedený deň nevyrovnali svoj záväzok, Jošt mohol zo zálohovej držby poberať príjmy. Vzhľadom k tomu, že Pavlík nemal pri sebe svoje pečatidlo, dlžobný úpis okrem Petra Junga overili pečaťami dvaja kremnickí prísazní mešťania.⁴¹ Je zaujímavé, že úpis nijako neoznačuje Pavlíkovu funkciu. Vzhľadom k predchádzajúcej nájomnej zmluve je pravdepodobné, že naďalej zastával úrad zvolenského kastelána. Tým možno vysvetliť príjmy z banskej dane, ktorými disponoval najpravdepodobnejšie preto, lebo prevzal časť právomocí po Jánovi Jiskrovi. Otázne je, ako interpretovať Pavlíkov tretinový podiel. Môžeme uvažovať, či disponoval iba tretinou z urbury, alebo celou banskou daňou, z ktorej vyčlenil do zálohu tretinu príjmov z uvedených štyroch bankských miest.

Účinkovanie Jána Jiskru ešte výraznejšie oslabilo a reálne prerušilo rozhodnutie nastupujúceho uhorského kráľa Ladislava. V dôsledku kráľovského dekrétu vydaného 29. januára 1453 bol Jiskra zbavený všetkých titulov a majetkov, ktoré mu udelila ešte kráľovná Alžbeta Luxemburská. Následne bol vykázaný z Uhorska.⁴² Až v tomto bode je možné hovoriť o prerušení pôvodnej úlohy Jiskru vo vzťahu k venným či vdovským majetkom. Po Jiskrovom odchode z Uhorska by bolo možné očakávať sťažnosti na jeho konanie. Doklady z tohto okruhu sú prekvapujúco skromné. Z oblasti bankských

39 P. TÓTH-SZABÓ, *A cseh-huszita*, s. 261–264; M. MATUNÁK, *Z dejín slobodného*, s. 355–357; D. HAAS KIANIČKA, *Grófi banskej a mincovej komory*, s. 434; P. MALINIÁK, *Jošt z Küssowa a Peter Koler*, s. 207. Znenie mierovej dohody v dvoch vyhotoveniach publikoval J. SZITNYAI, *A körmöczbányai békekötés*, č. 1–2, s. 604–612. K pobytu Huňadyho pri Kremnici Pál ENGEL, *Hunyadi János kormányzó itineráriuma (1446–1452)*, Századok 118, 1984, s. 986.

40 A. BUZINKAYOVÁ, *Písomnosti a kancelária*, s. 87.

41 MNL OL DL 63 160; *Justh család levéltára*, č. 155, s. 62–63. K splateniu dlhu nedošlo. V roku 1456 sa Peter Jung opäť zaviazal splatiť Joštovi a jeho dedičom 30 mariek v striebre. Pokiaľ by tak neurobil, mal mu odovzdať 60 mariek. O pôžičku sa ešte v roku 1476 súdili synovia oboch mužov. MNL OL DL 63 187, 63 261; *Justh család levéltára*, č. 189, s. 74; č. 282, s. 105–106.

42 *Decreta Regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457*, eds. F. Döry – G. Bónis – V. Bácskai, Budapest 1976, s. 375–377; D. PAPAŽIK, *Ladislav Pohrobek*, s. 113–114.

miest poznáme iba jeden prípad. V januári 1453 nariadil Ladislav Pohrobok richtárovi a rade mesta Kremnice, aby vrátili vdove a dedičom po mešťanovi Henrichovi Münichovi obilný mlyn, ktorý Münichovcom násilím zabral ešte kremnický kapitán Haško a po ňom zabratý mlyn užíval Ján Jiskra.⁴³ Hoci podobných káuz mohlo byť viac, nie je známa spoločná sťažnosť banských miest na Jiskrove predchádzajúce konanie. Všeobecne možno konštatovať, že Jiskra rešpektoval samosprávu miest a ako protihodnotu za príjmy a pôžičky im udeľoval rôzne čiastkové privilégiá a úľavy. Niektoré spory, najmä kvôli obsadeným majetkom a plateniu mýta, sa prejavovali medzi mešťanmi a veliteľmi hradov na Šášove a Víglaši.⁴⁴

Ján Jiskra sa do Uhorska vrátil na žiadosť kráľa Ladislava Pohrobka v lete roku 1454. Jeho hlavnou úlohou bolo potlačiť rozmáhajúce sa bojové družiny bratříkov. Kvôli vplyvu huňadyovskej strany spočiatku nezískal späť predtým spravované majetky. S návratom boli preto spojené jednanie, počas ktorých rokoval o obnovení vplyvu a právomocí.⁴⁵ Vo vzťahu k banským mestám bol v tomto smere úspešný. Listom vydaným 4. júla 1455 v Kremnici informoval Jiskra všetky banské mestá, že panovník mu znovu udelil, milostivo zveril a daroval („*de novo contulit, dedit graciose et donavit*“) Kremnickú komoru s príslušenstvami a príjmami, ako aj s povolením ustanovovať komorských a banských úradníkov. Mestám oznámil, že za banského dozorcú a sudcu – štajgra (*scansor*) vymenoval Kristiána Ruschela, člena kremnickej mestskej rady.⁴⁶ Jiskra sa pritom tituloval tradične ako šarišský gróf, hoci táto funkcia nevystihovala jeho široké kompetencie. Charakteristiku pomerov dopĺňa ďalšie personálne obsadenie. Vo funkcii hornouhorskeho kapitána a následne zvolenského župana (vymenovaný panovníkom) vystupoval Pavol Modrer.⁴⁷ Nie je zrejmé, či županskú funkciu zastával už skôr, počas Jiskrovej neprítomnosti v Uhorsku. Účinkovanie Modrera môže naznačovať obnovenú spoluprácu s Jiskrom. Zároveň nemožno vylúčiť, že úrad župana s dosahom na výber daní a poplatkov mohol Pavlovi Modrerovi kompenzovať podlžnosti z predchádzajúceho obdobia.

Reálnu kontrolu nad komorskou správou dokumentuje ďalšia zo série pôžičiek. Podľa dlžobného úpisu vydaného 5. februára 1456 v Kremnici potvrdil Ján Jiskra, že richtári, prísažní a mešťania banských miest Kremnice, Banskej Štiavnice, Banskej

43 Mihály MATUNÁK, *Eredeti oklevelek a körmöczbányai püspöki malomról*, Történelmi Társaság, 1907, č. 4, s. 324.

44 T. PÁLÓSFALVI, *Jan Jiskra és a felvidéki városok*, s. 38–39; P. MALINIÁK, *Jošt z Küssowa a Peter Koler*, s. 209; MNL OL DL 63 593, 14 840.

45 J. ŠPIRKO, *Husiti, jskrovci a bratříci*, s. 90–92; D. PAPA JÍK, *Ladislav Pohrobek*, s. 152–153.

46 P. TÓTH-SZABÓ, *A cseh-huszita mozgalmak*, č. 56, s. 409 (MNL OL DF 234 690); M. MATUNÁK, *Z dejín slobodného*, s. 357–358.

47 MNL OL DL 84 932; Pál ENGEL, *Magyarország világi archonológiája 1301–1457 I*, Budapest 1996, s. 245; Richárd HORVÁTH, *Felső Részek kapitánysága a Mátyás-korban*, Századok 137, 2003, s. 952.

Bystrice, Novej Bane, Pukanca, Ľubietovej a Banskej Belej mu pre naliehavú potrebu poskytli 400 zlatých florénov v podobe platby pre šľachetných a slávnych mužov sídliačich v Teplici („*nobilibus ac famosis viris in Teplicze commorantibus*“). Jiskra sa zaviazal úplne splatiť svojim veriteľom sumu na najbližší sviatok sv. Michala (29. septembra), odložiac všetok podvod, ľstivosť a prefikanosť. Dlžnú sumu si mali veritelia vyzdvihnúť v Kremnickej komore. Ak by dovtedy Kremnickú komoru uhorský kráľ Jiskrovi odobral, potom mal uvedených 400 florénov Jiskra naďalej povinnosť odoslať veriteľom bez akéhokoľvek zdržiavania a výhovoriek.⁴⁸ Podobne, ako v uplynulých dohodách, poskytnutie peňažných prostriedkov nebolo viazané iba na spravovanie úradu, ale prekrývalo sa aj s osobnou zodpovednosťou. Pôžička súčasne osvetľuje prevádzku hradu Teplica (dnes Pustý hrad pri obci Sklené Teplice) zabezpečujúceho dohľad nad prístupovou cestou z Pohronia do Banskej Štiavnice. Malý hrad bez vlastného hospodárskeho zázemia bol podľa všetkého financovaný z externých zdrojov. Pod mužmi sídliačimi v Teplici si možno predstaviť Jiskrovu českú posádku. Naznačuje to aj nález kachlice s motívom heraldického leva, nájdený na hrade.⁴⁹ Prítomnosť hradu, o ktorom dovtedy chýbajú zmienky, možno vysvetliť rozmachom bratříkov a záujmom o posilňovanie obrany, nakoľko ešte podľa dohody z roku 1452 malo byť zbúrané blízke opevnenie v Hliníku. Treba dodať, že spojenie hradu Teplica s komorskou správou pretrvávalo aj po ukončení pôsobnosti Jána Jiskru. Kremnickým komorským grófom a kapitánom hradu Teplica bol neskôr Ondrej Modrer, syn vtedy už mrtveho Pavla Modrera.⁵⁰

Spoločenský vplyv Jána Jiskru po smrti Jána Huňadyho krátkodobo vzrástol. Dôvodom boli najmä očakávania jeho postupu proti bratříkom. V roku 1457 ustanovil kráľ Ladislav Pohrobok Jána Jiskru za kapitána Horného Uhorska, doslovne za kapitána horných krajov (*capitaneus partium superiorum*). Vo funkcii so širokou územnou pôsobnosťou a s novými možnosťami finančných zdrojov účinkoval súbežne s Jánom z Perína.⁵¹ Mladý uhorský a český kráľ však zakrátko zomrel, čím skončili primárne dôvody Jiskrovho pôsobenia v Uhorsku. Sledovanie jeho nasledujúcich aktivít už presahuje zameranie tohto príspevku.

48 J. KACHELMANN, *Geschichte der ungarischen Bergstädte III*, s. 64; A. BUZINKAYOVÁ, *Písomnosti a kancelária*, s. 88; Štátny archív v Banskej Bystrici, pracovisko Archív Kremnica, fond Magistrát mesta Kremnice, sign. I. 18. 1. 12/13 (MNL OL DF 249 797). Vzhľadom na prekrytie datovacej formulky clonou býva obligácia datovaná do 5. februára aj 25. marca 1456. Za sprístupnenie fotokópie a spresnenie datovania ďakujem PhDr. Martinovi Štefánikovi, PhD.

49 Ján BELJAK – Martin BÓNA – Pavol MALINIÁK, *Hrad Teplica*, in: *Stredoveké hrady na strednom Pohroní*, Nitra 2021, s. 42, 52.

50 V roku 1463 si kremnický komorský gróf a teplický kapitán Ondrej Modrer od opáta v Hronskom Beňadiku prenajal rudný mlyn pri Pukanci. MNL OL DF 237 147; D. HAAS KIANIČKA, *Grófi banskej a mincovej komory*, s. 421, pozn. 10.

51 P. TÓTH-SZABÓ, *A cseh-huszita mozgalmak*, č. 63, s. 414–415; R. HORVÁTH, *Felső Rézsek kapitány-sága*, s. 933–935, 952.

Historická tradícia i moderné bádanie často prezentuje Jána Jiskru ako zadlženého kapitána žoldnierov. Niekoľkotisícové vojsko rozptýlené v regiónoch a početné hrady nesporne vytvárali tlak na prísun finančných prostriedkov, ktorý však Jiskra a jeho veliteľia spravidla dokázali zabezpečiť rozložením príjmov z rôznych zdrojov. K stabilným patrilo financovanie z formujúceho sa zväzu siedmich banských miest. Okrem samotných miest sa jednalo o pôžičky poskytované jednotlivými mešťanmi, ako aj o príjmy z Kremnickej komory. Tieto vzťahy zároveň dokumentujú previazanosť komorskej správy s mestskou samosprávou. Výskumy už dávnejšie identifikovali základ peňažných príjmov v podobe kráľovských daní, novoročných darov, mimoriadnych daní a nájomných zmlúv. Ukazuje sa, že v prípade Jána Jiskru nadobúdalo osobitný význam kontinuálne udeľovanie pôžičiek. Mestá a mešťanov mohlo pri ich poskytovaní motivovať nasmerovanie financií do obrany priľahlého regiónu, ako je to známe v prípade hradu Teplica. Zo zachovaných prameňov pritom nie je zrejmé, či Jiskra dlhy pravidelne splácal. Turbulentné mocenské pomery vyjadrovali opakujúce sa podmienky platieb v prípade Jiskrovej smrti, alebo jeho odchodu z funkcie. Zabezpečovanie pohľadávok za týchto okolností podporovali ručiteľia alebo veriteľia preberajúci záväzky. Azda preto naďalej obstojí povestné hodnotenie súčasníka, Eneasa Silvia Piccolominiho, podľa ktorého Jiskra nebol chamtivý a mal bližšie k márnotratnosti, ako k lakomstvu. Často mu preto chýbali peniaze. Neodporovalo to ďalšej charakteristike, keď Jiskru označil Piccolomini za príklad vytrvalosti a vernosti voči kráľovi Ladislavovi.⁵² Pokiaľ považujeme obhajobu nástupníckych práv Jiskrom za úspešnú, k čomu významne napomohli aj prostriedky od banských miest, je zároveň skutočnosťou, že táto etapa vývoja prosperitu mestám nepriniesla. Napokon treba dodať, že v hospodárskej oblasti financie predstavovali síce najvýznamnejšiu, ale iste nie jedinú komoditu. Iné formy výpomoci, prameňmi nie vždy zaznamenané, tvorili poskytované služby (napr. práce remeselníkov), suroviny a naturálie. Náš pohľad na hospodárske väzby Jána Jiskru s banskými mestami je preto nevyhnutne segmentálny, hoci odkrýva štruktúrovanejšie vzťahy.

52 M. RADY, *Jiskra, Hussitism and Slovakia*, s. 64; D. PAPAJÍK, *Ladislav Pohrobek*, s. 82; D. DVOŘÁKOVÁ, *Pod vládou ženy*, s. 205–207.

Autor | Author

Pavol Maliniak

Katedra histórie

Filozofická fakulta

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Slovenská republika

pavol.maliniak@umb.sk

ORCID: 0000-0001-5763-2090

Doc. PhDr. Pavol Maliniak, PhD. (* 1979) pôsobí na Katedre historie Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Venuje sa dejinám Slovenska a Uherska ve stredoveku s dôrazom na hrady, hradní panstvo, hospodárské a sociálne dejiny. Je autorem monografií *Človek a krajina Zvolenskej kotliny v stredoveku* (2009), *Čabradské panstvo v stredoveku* (2019) a skripta *Úvod do štúdia dejín stredovekých hradov* (2021). Je šéfredaktorem vedeckého časopisu *Acta historica Neosoliensia*.

Summary

The economic relations of Jan Jiskra of Brandýs with the association of seven mining (Central Slovak) towns have not been studied in detail so far, focusing on their typical forms and mechanism. Despite the progress in heuristics, the knowledge remains gaps, but allows to develop a qualitative level of knowledge instead of quantitative findings. Between 1442 and 1457 (with an interruption between 1452 and 1455), Jan Jiskra, under the original commission of Queen Elisabeth of Luxembourg as captain of the mining towns and later as chief captain to King Ladislaus the Great, administered the mining towns and other dowry estates in Hungary. The towns contributed to the financing of Jiskra's army and castles through regular taxes and donations, jointly paid taxes and loans. Another source of Jiskra's income was the lease of the Kremnica Chamber with income from mining tax ("urbura"), exchange of mined ore, and coinage. Jiskra appointed chamber counts, often associated with the Kremnica town government. The model of administration is approximated by the promissory note and lease agreement of the chamber count Peter Jung. Financial obligations in the event of Jiskra's death or absence were to be met by his military commanders. At the level of individual contacts, Jiskra was assisted with a series of loans by Pavol Modrer, formerly an advocatus ("richtár") in Kremnica, helped Jiskra with a series of loans. Modrer redirected his activities to Košice, but at the end of the period under study he held the position of mayor in Zvolen, with economic impact on the region. The mining towns in the Kremnica Chamber had a significant share in financing Jiskra's successful activities in the struggle for the succession to the Hungarian

throne. Because of this, the region, especially the Kremnica area, repeatedly became the scene of battles between the opposing sides. The towns therefore bore the economic and war burdens.